

*Корчак Н. М.,**доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національної академії прокуратури України*

СПІВВІДНОШЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРИВАТНИМ ТА ПУБЛІЧНИМ ПРАВОМ

Анотація. Стаття присвячена визначенню характеру конкурентного законодавства України з урахуванням дії сфери приватного та публічного права.

Ключові слова: конкурентне законодавство, норми, відносини, приватне, публічне.

Постановка проблеми. Розбудова демократичної правової української держави із соціально-орієнтованою ринковою економікою та відкритим громадянським суспільством неможлива без побудови системи державного регулювання ринкових відносин, що в основі матиме відповідний правовий механізм забезпечення добросовісної конкуренції. Держава намагається захистити економічну конкуренцію від дії ринкової стихії шляхом забезпечення цілісності суспільства та його соціальної стабільності через зрівноваження різноманітних інтересів, а також створити умови для ефективного розвитку економіки України.

Наразі правовою формою державного впливу на економіку є конкурентне законодавство, основу якого складають Закони України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. та «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7.06.1996 р. Водночас розвиток ринкових відносин на основі добросовісної конкуренції, вільної підприємницької діяльності, а також визнання та захист в рівній мірі всіх форм власності передбачає розвиток, з одного боку, приватного права, з іншого – необхідність визначення його співвідношення з правом публічним.

З огляду на викладене певний теоретико-практичний інтерес викликає питання про співвідношення конкурентного законодавства з двома основними групами права – приватним та публічним, вірне вирішення якого формує підґрунтя для вірного розуміння ролі вітчизняного конкурентного законодавства в правовому регулюванні економіки.

Стан дослідження. Сама по собі проблема взаємодії приватних та публічних інтересів знайшла своє відображення в роботах як вчених-правознавців, безпосереднім об'єктом дослідження яких були суспільні відносини держави та суб'єктів господарювання у сфері захисту економічної конкуренції (С.С. Валітов, О.Л. Чернелевська), так і інших представників юридичної науки, котрі у своїх працях торкалися питань правового регулювання конкурентних відносин, в тому числі їх правової природи та структури (О.А. Беяневич, О.П. Віхров, А.М. Варламова, О.В. Безух, В.І. Єременко, О.В. Пономарьов, К.Ю. Тотєв, І.А. Шуміло, І.А. Шкарденко та інші). Однак власне запропонована нами проблема не є достатньо розробленою і висвітленою у спеціальній літературі.

Мета дослідження. В межах обраної теми даної публікації ставиться мета проаналізувати співвідношення конкурентного законодавства з приватним та публічним правом шляхом висвітлення основних теоретичних позицій вчених щодо питання про характер (правову природу) правовідносин, котрі виникають в процесі реалізації норм конкурентного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо характеру відносин, які регулюються конкурентним законодавством, в юридичній літературі висловлюються різні наукові позиції. Серед російських вчених висловлюються погляди як щодо однозначного розуміння конкуренції в якості інституту приватного права (Д.І. Серьогін) [1, с. 13], так і визнання за конкурентним правом (законодавством) ознак комплексності (з урахуванням присутності у відповідних актах норм і цивільного, і адміністративного права), але як підгалузі цивільного права (В.І. Єременко) [2, с. 9]. Мабуть така їх позиція обумовлена існуючою в Російській Федерації побудовою системи права.

У вітчизняній юридичній науці простежується стійка тенденція до розуміння конкурентного законодавства як підгалузі саме господарського законодавства, що носить комплексний характер, оскільки включає в себе норми різних галузей права [3, с. 9; 4, с. 13; 5, с. 81-88]. При цьому наголошується, що відносини, які виникають між суб'єктами господарювання у зв'язку з економічною конкуренцією, на думку українського професора С.С. Валітова, є публічно-правовими [6, с. 11]. Мабуть саме з цих міркувань Л.Р. Біла ще у 1995 році антимонопольне законодавство віднесла до інституту адміністративного права [7, с. 6].

У вітчизняному конкурентному законодавстві існують положення, завдяки яким регулюються майнові відносини, що впливають чи можуть вплинути на економічну конкуренцію на території України. Передусім це так звані горизонтальні відносини, що складаються між суб'єктами господарювання як безпосередніми учасниками цивільного (майнового) обігу у зв'язку із економічною конкуренцією.

На сьогодні саме цивільне законодавство визначає підстави виникнення та порядок здійснення права власності та інших речових прав, виключних прав на результати інтелектуальної діяльності. Відповідно до п. 3 та п. 4 ст. 3 ЦК України регулювання майнових та особистих немайнових відносин здійснюється на засадах свободи договору та свободи підприємницької діяльності, яка не заборонена законом. Іншими словами, в умовах ринкової змагальності відносини між суб'єктами господарювання повинні будуватися на принципах рівності та диспозитивності.

Однак більша частина норм конкурентного законодавства направлена на забезпечення державних інтересів в сфері економіки. Такі норми засновані на публічно-правових інститутах, що допускають адміністративне втручання, і відносяться до публічного права. Відносини між суб'єктами господарювання та антимонопольними органами складаються у зв'язку із реалізацією останніми конституційних повноважень щодо забезпечення захисту конкуренції у господарській діяльності (вертикальні відносини). Як вірно зазначає професор О.П. Віхров, виконання завдань і функцій органами Антимонопольного комітету, реалізація ними своїх повноважень опосередковуються організаційно-господарськими правовідносинами. Органи Антимонопольного комітету

в організаційно-господарських правовідносинах виступають у ролі суб'єктів організаційно-господарських повноважень щодо суб'єктів господарювання [8, с. 374].

Також варто зазначити, що відносини, які охоплюються сферою правового регулювання конкурентного законодавства характеризуються функціональною єдністю, тобто пов'язані дією презумпції ефективної (правомірної) конкуренції, мають спільну цільову спрямованість, що обумовлено його метою – встановлення механізму гарантування правового господарського порядку шляхом забезпечення системного розвитку економічної конкуренції, підтримки та державного захисту добросовісної поведінки учасників ринкової змагальності.

Той факт, що на конституційному рівні держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення її захисту, дає підстави стверджувати про співіснування у відносинах конкуренції як приватних, так і публічних інтересів, про що неодноразово зазналося у літературі [9, с. 21-40; 10, с. 119] та є характерним для господарського права в цілому. А завданням конкурентного законодавства є їх збалансування задля утвердження правового господарського порядку в економічній сфері шляхом формування правил поведінки в умовах ринкової змагальності для всіх її учасників. Ось чому в конкурентному законодавстві має місце існування норм, які виконують приватноправові та публічно-правові функції і в такий спосіб окреслюють межі державно-правового втручання в процесі конкуренції.

Так, наприклад, згідно із ч. 2 п. 3 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» у разі обумовлення укладення угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно із торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору, дії монополіста кваліфікуються як зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку незалежно від того, чи врегулювали ці сторони договору свої розбіжності в суді (господарському суді). А неперед'явлення позову до монополіста про укладення з ним відповідного договору (не врегулювання переддоговірних спорів у судовому порядку) не є доказом відсутності в діях монополіста відповідного правопорушення.

Ведучи мову про приватно-публічний характер конкурентного законодавства хочеться особливо підкреслити, що саме завдяки окремим приписам конкурентного законодавства (наприклад, заборона на вчинення антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку, здійснення недобросовісної конкуренції) створюються необхідні умови для реалізації принципу свободи підприємницької діяльності шляхом гарантування реалізації прав і свобод економічно слабкіших суб'єктів господарювання як учасників ринкового змагання. Адже під час здійснення господарської діяльності така свобода повинна допускатися законодавцем на стільки, на скільки вона буде поєднуватися з публічними інтересами.

Також варто зазначити, що державне регулювання в умовах соціально орієнтованої економіки України, зокрема, переслідує мету забезпечення свободи підприємницької діяльності, елементом якої є свобода договору. Принципи свободи підприємницької діяльності та свободи договору активно використовуються тими учасниками ринку, які одноособово володіють ринковою владою (монополієм/домінуючим становищем на ринку), чи яка колективно виникає внаслідок вчинення антиконкурентних узгоджених дій чи концентрації. В межах позитивного регулювання відносин у сфері

конкуренції на суб'єктів господарювання ч. 2 ст. 4 Закону України «Про захист економічної конкуренції» покладаються обов'язки: 1) сприяти розвитку конкуренції; 2) не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію.

Вважаємо, що необхідною умовою реалізації вказаних вище принципів є наявність добросовісних конкурентних відносин. Власне процес здійснення економічної конкуренції дає можливість учасникам ринку на вибір поведінки, адекватної їх намірам. Однак така свобода вибору лише на першій погляд є абсолютною, адже безмежних прав взагалі не буває. Тому не випадково, що більша частина норм конкурентного законодавства (зокрема, норми-цілі, делікти, виключення та дозволи, компетенційні норми, заборонні, дозволяючі, спеціалізовані та правоохоронні норми, функціонально-процесуальні норми) [11, с. 55-56] направлена на забезпечення державних інтересів в сфері економіки. Власне ефективність стану конкуренції буде залежати від наявності публічно-правового порядку у сфері конкуренції. Такий порядок встановлюється та забезпечується нормами публічно-правового спрямування, що мають матеріальний або процесуальний характер.

В конкурентному законодавстві тісно поєднані норми матеріального і процесуального права, в яких адекватно закріплені приватні та суспільні інтереси в цілому. Норми матеріального права встановлюють права та обов'язки учасників відносин у сфері конкуренції, регулюють їх змістовну сторону та визначають повноваження Антимонопольного комітету України, підстави та форми його діяльності. Норми процесуального права регулюють порядок (процедуру) діяльності уповноважених органів державної влади і суб'єктів господарювання по реалізації норм матеріального права [12, с. 32]. Процесуальні норми конкурентного законодавства, по-перше, характеризують поточну, повсякденну роботу антимонопольних органів в частині покладених на них функціональних завдань, по-друге, регламентують механізм реалізації матеріальних норм конкурентного законодавства.

Механізм реалізації норм процесуального права в конкурентному законодавстві має як судовий (ст. 60 «Оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України» Закону України «Про захист економічної конкуренції» та ст. 32 «Оскарження рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень» Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»), так і позасудовий порядок. Досліджуючи правову основу діяльності Антимонопольного комітету України, О.В. Пономарьов висловлює, на наш погляд, спірну позицію про необхідність виокремлення серед процесуальних норм норми адміністративного (які встановлюють порядок здійснення Комітетом управлінської діяльності шляхом використання приписів, встановлення заборон, надання дозволів) та господарсько-процесуального (які встановлюють порядок участі Комітету у процесі розгляду справ щодо порушень законодавства) [13].

Висновки. Втручання держави в економічні процеси поряд із використанням правових засобів макроекономічного регулювання (податкової, бюджетної, кредитно-грошової, зовнішньоекономічної, митної, інвестиційної політики, фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень) здійснюється і за допомогою конкурентного законодавства як системи норм по формуванню та встановленню правил добросовісної ринкової поведінки з метою забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин. Однак одні з них

відносяться до цивільного права, оскільки регулюють відносини між учасниками цивільного обігу з питань економічної діяльності на товарних ринках України, що впливають чи можуть негативно впливати на економічну конкуренцію в цілому. Це так звані відносини по горизонталі, які за своєю природою є цивільно-правовими.

Саме цивільне законодавство визначає правове становище учасників цивільного обороту, підстави виникнення та порядок здійснення права власності та інших речових прав, виключних прав на результати інтелектуальної власності, регулює договірні та інші зобов'язання, а також інші майнові та особисті немайнові відносини, що в основі своїй мають рівність, автономність волі та майнову самостійність їх учасників. Такі норми виконують приватно-правові функції та відносяться до сфери приватного права.

Водночас положення конкурентного законодавства, за допомогою яких регулюються взаємовідносини між антимонопольними органами та суб'єктами господарювання, характеризують вертикальний тип відносин, які складаються в процесі реалізації конкурентних норм. Вони спрямовані на забезпечення державних інтересів – об'єктивних умов нормального існування та функціонування учасників економічної конкуренції, а також суспільства в цілому. Такі норми засновані на публічно-правових інститутах, що допускають адміністративне втручання, і відносяться до публічного права.

Викладене є підґрунтям для формулювання положення про приватно-публічний характер конкурентного законодавства.

Література:

1. Серегин Д.И. Недобросовестная конкуренция как правовая категория [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право ; семейное право ; предпринимательское право ; международное частное право» / Д.И. Серегин. – М., 2002. – 25 с.
2. Еременко В.И. Правовое регулирование конкурентных отношений в России и за рубежом [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право ; предпринимательское право ; семейное право ; международное частное право» / Еременко Владимир Иванович ; Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова. – М., 2001. – 31 с.
3. Чернелевська О.Л. Конкурентне законодавство України: формування, зміст та розвиток [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Чернелевська Олена Леонідівна ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 16 с.

4. Кузьмина С.А. Защита интересов субъектов хозяйствования от недобросовестной конкуренции [Текст] : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.04 / Кузьмина Светлана Анатольевна. – Донецк, 2000. – 181 с.
5. Бакалінська О.О. Захист економічної конкуренції: організаційно-правові засади державного управління [Текст] : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Бакалінська Ольга Олегівна – Київ, 2003. – 210 с.
6. Валітов С.С. Становлення та розвиток антимонопольно-конкурентного законодавства України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / С.С. Валітов. – Донецьк, 2010. – 34 с.
7. Біла Л.Р. Адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право» / Л.Р. Біла. – Одеса, 1995. – 24 с.
8. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини [Текст] : монографія / О.П. Віхров. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 512 с.
9. Безух О.В. Теоретичні проблеми правового регулювання відносин економічної конкуренції в Україні. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. – 270 с.
10. Еременко В.И. Правовое регулирование конкурентных отношений в России и за рубежом [Текст] : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Еременко Владимир Иванович. – М., 2001. – 457 с.
11. Корчак Н.Н. Методы правового регулирования отношений в сфере конкуренции (методы конкурентного права) [Текст] / Н.Н. Корчак // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2013. – № 6 (84). – С. 55–57.
12. Тотьев К.Ю. Конкуренция и монополия. Правовые аспекты регулирования [Текст] : учебн. пособие / К.Ю. Тотьев. – М. : Юристь, 1996. – 264 с.
13. Пономарьов О.В. Правові основи діяльності Антимонопольного комітету України [Текст] / О.В. Пономарьов // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 208–209 (С. 207–211) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07povaku.pdf>.

Корчак Н. Н. Соотношение конкурентного законодательства Украины с частным и публичным правом

Аннотация. Статья посвящена определению характера конкурентного законодательства Украины с учетом действия сферы частного и публичного права.

Ключевые слова: конкурентное законодательство, нормы, отношения, частное, публичное.

Korchak N. The ratio of competition legislation of Ukraine with the private and public law

Summary. Article is devoted to the definition of the nature of the competition legislation of Ukraine, taking into account the actions of private and public law.

Key words: competition law, norms, attitudes, private, public.